

**Jiří Kolář:
Prometheova játra
(1950)**

Eva Marková

(Gymnázium Paměti národa, Praha)

Lektoroval:

Mgr. Jakub Říha, Ph.D.,
Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Tato *Dílna České knihnice* vznikla v rámci projektu Rozvoj kapacit Ústavu pro českou literaturu AV ČR pro výzkum a popularizaci, CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_054/0014701, který je spolufinancován Evropskou unií.

Dílny České knihnice jsou rozšířením edice *Semináře České knihnice* a přinášejí sadu úloh včetně řešení vztahujících se k jednotlivým svazkům vydaným v ČK. Tvoří je středoškolské učitelky a učitelé pro své kolegyně a kolegy. Jejich cílem je sdílení dobré praxe.

Dílny České knihnice jsou lektorovány a redakčně zpracovány.

Vedle *Seminářů* a *Dílen* jsou k některým svazkům ČK vydávány rovněž *Pracovní listy České knihnice*.

Výukové materiály ke svazku Jiřího Koláře jsou volně ke stažení zde

Verze publikace: V/2022

Volně ke stažení na:

www.kniznice.cz/pro-skoly

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz, v Praze roku 2022

jako 8. svazek edice *Dílna České knihnice*.

Redigovala Petra Hesová.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

Edici *Dílna České knihnice* řídí Robert Kolár.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

24. leden 1950. Úterý.

(Pracovní konference o základních otázkách české poezie, pořádá česká sekce Svazu československých spisovatelů. Hlavní referáty L. Štoll¹ a J. Taufer.²)

Drahý Františku,

až dnes mám sílu usednout ke stroji, ano, Vy jste to věděl, věděl, co z Vás udělají, bude-li to třeba, anebo až vás nebudou potřebovat.

[...]

Měl jste pravdu. Kdo nepoznal na vlastní kůži, nemůže vědět, co je to partajní zrůda, kdo jsou Štollové, a to jsou kostelní myši proti potkanům nahore, co je to člověk, který umí jen poslouchat a chce mít za to moc, slávu za to, co je nemožné v čestném, normálním životě, co je za zvíře člověk, vystlaný jednou ideou, jednou lží. Vy jste také věděl, že všichni ti, kterým jste podával ruku, které jste posiloval úsměvem a nejlepším slovem, budou rádi, a jak rádi, jednou tleskat každému, kdo po Vás hodí blátem, budou tleskat, až jim zčervenají dlaně, a co víc, aby dali korunu své špinavosti, vstanou a budou provolávat slávu, slávu supovi, za to, že jim konečně promluvil z duše, že zaskřehotal píseň jejich otrockých srdcí. Nebudu je všechny jmenovat, víte o nich „tam“ lépe než já, věděl jste o jejich nízkém štěstíčku, znal jste dobře jejich psí životy, věděl jste, že si nikdy nebyli schopni odříct svůj výděleček, ti hokynáři literatury, ti sluhové papíru...

Po panu Štollovi, který se musil celému shromáždění zadušovat, že svůj geniální a historický projev okamžitě vydá tiskem, mluvil pan Taufer. Byly to dvě hodiny stejně ubohého žvanění, dokument stejné neschopnosti napsat něco alespoň souvislého: jen nadávky, sprostota, gestapáctví a recitování vytrhaných veršů bez ladu a skladu. Dověděl jsem se, nevím už pokolikáté, že jsem literární zrůda, kosmopolitická hyena, duševně vyšinitý, parazit literatury, který nemá se slovem básník nic společného, přísluhovač imperialismu, hniloba válečných štváčů, fašistický zmetek, člověk skrznaskrz prohnílý, pornograf, dvojče zrůd, jako je Eliot, Miller nebo Faulkner,³ těch rasistických vyvrhelů, jsem prý ten, který nenávidí život, který by nejraději viděl svět utopený v krvi svých bližních, trockista, nepřítel Sovětského svazu, lump proletář na třetí atd.

Po projevu tohoto mesiáše nové české literární kritiky, jemuž byl vzdán nemenší hold než předcházejícímu, vystoupil za nesmírného jáсотu pan ministr Nejedlý. Blábolil asi hodinu. [...]

Odešel jsem na záchod, ještě než skončil.

Když jsem se vrátil, stál za řečnickým pultem Vítězslav Nezval. Nevěděl, z které strany začít, jak kousnout do koláče. Bylo to příliš nebezpečné. Bylo

1 Ladislav Štoll (1902–1981) byl marxistický literární kritik, ale měl také bohatou politickou kariéru: byl ministrem vysokých škol, školství i kultury, v letech 1956–1961 byl rektorem Institutu společenských věd při ÚV KSČ, v letech 1961–1968, resp. po roce 1972 vedl Ústav pro českou literaturu Akademie věd.

2 Jiří Taufer (1911–1986) byl básník a překladatel, který se v roce 1952 podílel na procesu s Rudolfem Slánským, v letech 1954–1956 byl náměstkem ministra kultury. Později byl také velvyslaneckým radou v Moskvě a členem předsednictva Svazu českých spisovatelů.

3 Myšleni jsou američtí spisovatelé Thomas S. Eliot (1888–1965), William Faulkner (1897–1962) a Henry Miller (1891–1980), přičemž první dva jmenovaní jsou nositeli Nobelovy ceny za literaturu.

také až příliš nebezpečně vidět, jak ví, kolik kryš číhá na každé jeho slovo. Kroutil se jako had, tak jak se umí pokroutit jen Nezval, rozhazoval kytice pochval na předřečníky, ujišťoval každého zvlášť o jejich genialitě, ale nakonec si přeci jenom dodal odvahu a řekl, co umí říct jen on, s takovou přesvědčivostí a čistotou, vynutí-li si jeho srdce samo nad ním moc. Začal:

— Není možné a není také dost důstojné pro nás, kteří jsme Františka Halase znali, přijmout s klidným svědomím to, co tu bylo o něm řečeno.

[...]

— Halas za poezii platil celý život a životem za ni také zaplatil, a kdyby bylo jen toto, je tedy čemu vzdát veliký hold, a nesouhlasí-li někdo, měl by mít tedy odvahu alespoň mlčet, mlčet nad hrobem básníka, nad hrobem, na kterém ještě neuschly květiny, mlčet po této smrti zvlášť, neměl-li sílu mluvit za jeho života.

Druhým, kterého Nezval obhájil, byl Karel Teige.⁴

[...]

Potom, na závěr, Nezval stejně hezky obhájil i mne.

4 Karel Teige (1900–1951) byl kritik a teoretik umění, vůdčí osobnost meziválečné avantgardy.

Otázky a úkoly

- 1) Vybraná ukázka, stylizovaná jako fiktivní dopis Františku Halasovi (1901–1949) a referující o konferenci Svazu československých spisovatelů, pochází z knihy nazvané *Prometheova játra*, která je tvořena dvěma básnickými cykly: *Skutečná událost* a *Každodenní komedie*. Deníkové záznamy z roku 1950 jsou rámovány několika básnickými cykly — celá tato část nese název *Jásající hřbitov*. V textu je zmíněno pět osob, které se v 50. letech podílely na literárním provozu. Kdo z nich na konferenci nepromluvil? V jakém pořadí promluvili ti ostatní?
 Jiří Kolář
 Zdeněk Nejedlý
 Vítězslav Nezval
 Ladislav Štoll
 Jiří Taufer
- 2) V textu se často objevují přirovnání lidí či skupin lidí ke zvířatům. Vysvětlete následující citace:
 - a) *Kdo nepoznal na vlastní kůži, nemůže vědět, co je to partajní zrůda, kdo jsou Štollové, a to jsou kostelní myši proti potkanům nahoře [...]*
 - b) *Bylo také až příliš nebezpečně vidět, jak ví, kolik krys číhá na každé jeho slovo. Kroutil se jako had, tak jak se umí pokroutit jen Nezval [...]*
- 3) Když chce Jiří Kolář co nejvěrněji reprodukovat, co na konferenci říkal Vítězslav Nezval, využívá přímé řeči. Všimněte si, jak jsou tyto pasáže uvozeny, vyznačte je v textu a označte, koho Nezval ve své řeči obhajoval. Vysvětlete větu Halas za poezii platil celý život a životem za ni také zaplatil.
- 4) Své naštvání a rozzlobenost vyjadřuje Kolář v textu také pomocí různých expresivních výrazů. Najděte v textu pasáž, která je výčtem expresivních výrazů, kterými měl Koláře zahrnout Jiří Taufer. Podle textu se rozhodněte, jestli si Taufer tato označení sám vymyslel, nebo je odněkud přebрал. Svou odpověď zdůvodněte.
- 5) S vědomím toho, co všechno jste se v textu dočetli, se zamyslete nad závěrečnou větou fiktivního dopisu: *Potom, na závěr, Nezval stejně hezky obhájil i mne*. Následně dokončete tato souvětí:

Myslím, že Nezval obhajoval Koláře, protože...

Dobová kritika totiž Kolářovi vyčítala, že...

- 1) První promluvil Ladislav Štoll, po něm Jiří Taufer, následně Zdeněk Nejedlý a pak Vítězslav Nezval. Na konferenci nepromluvil Jiří Kolář.
- 2a) V krátké, ale expresivně úderné větě Kolář odkazuje ke kritice, jíž bylo ústy prorežimních kritiků podrobena nejen jeho dílo. Tyto kritiky zde zastupuje jméno Ladislava Štolla, ovšem uvedené v plurálu, Kolář je přirovnává ke kostelním myším, tedy osobám chudým snad ani ne finančně, ale především na duchu. Protože si je Kolář dobře vědom soudobé politické situace, upozorňuje zároveň na to, že literární kritici působící v české literatuře počátku 50. let mají oproti prokurátorům a vrcholným politikům (zde potkanům) jen malou moc.
- 2b) Působení Vítězslava Nezvala na politicko-kulturní scéně v době poúnorové je plně ambivalentní; podílel se sice na tvorbě dobové kulturní politiky, do jisté míry bezpochyby souhlasil s dobovou doktrínou, ale v jeho tvorbě se stále nacházely ozvuky poetismu a poučení avantgardou. A tak se Nezval *kroutil jako had*, aby měl možnost publikovat a aby směl říkat, že umění nemusí sledovat pevně vytyčenou formální i obsahovou doktrínu a že poezie má být pestrá. U dobových kritiků a cenzorů, zde souhrnně označovaných jako krysy, se ovšem pochopení nedočkal.
- 3) František Halas se pro dobovou literární kritiku vedenou Ladislavem Štollem stal ztělesněním nežádoucích tendencí v poezii, dokonce napsal, že „Halas byl a zůstal básníkem dekadentní nálady, básníkem a vyjadřovatelem nálad maloměstácké inteligence“. Nezval ve svém projevu připomněl, že Halas takřkajíc ručil za své dílo svým životem, tedy Halasovo dílo vyjadřuje jeho nejhlubší hodnotové postoje, které předchází mluvčí svými projevy pošlapali; zároveň tak Nezval upozorní na nedávnou smrt Františka Halase.

Přímá řeč je značena pomlčkou před danou promluvou, jedná se o tyto pasáže:

Není možné a není také dost důstojné pro nás, kteří jsme Františka Halase znali, přijmout s klidným svědomím to, co tu bylo o něm řečeno.

Halas za poezii platil celý život a životem za ni také zaplatil, a kdyby bylo jen toto, je tedy čemu vzdát veliký hold, a nesouhlasí-li někdo, měl by mít tedy odvahu alespoň mlčet, mlčet nad hrobem básníka, nad hrobem, na kterém ještě neuschly květiny, mlčet po této smrti zvlášť, neměl-li sílu mluvit za jeho života.

- 4) Jedná se o následující pasáž:

Dověděl jsem se, nevím už pokolikáté, že jsem literární zrůda, kosmopolitická hyena, duševně vyšinutý, parazit literatury, který nemá se slovem básník nic společného, přísluhovač imperialismu, hniloba válečných štváčů, fašistický zmetek, člověk skrznaskrz prohnílý, pornograf, dvojče zrůd, jako je Eliot, Miller nebo Faulkner, těch rasistických vyvrhelů, jsem prý ten, který nenávidí život, který by nejraději viděl svět utopený v krvi svých bližních, trockista, nepřítel Sovětského svazu, lump proletář na třetí atd.

Taufer využívá dobového slovníku a urážlivých výrazů, které jsou typické pro dané desetiletí (např. trockista, nepřítel Sovětského svazu, lump proletář, přísluhovač imperialismu), ale také obecně urážlivých a dehonestujících výroků, které zároveň odkazují k vyloučení některých příslušníků společnosti na její okraj či za její hranice, což opět náleží k typickému dobovému lexiku (např. zrůda, parazit, hyena); autora přirovnává také k autorům ze Spojených států, jejichž díla dobová kritika považovala za pornografická.

- 5) Doplnění vět počítá s tím, že studenti a studentky nazrou, že Nezval měl rád Kolářův způsob psaní, ale také že mu jej mohlo být líto, možná se sám za své chování trochu styděl... A dobová kritika? Ta Kolářovi, stručně řečeno, vyčítala, že se ve svých verších více nezajímá o osud socialistického člověka, jeho verše neodpovídají dobové ideologii a jsou tzv. dekadentní, tedy depresivní, neveselé.

Další literatura

Holý, Jiří: Léta mrazu, in *Dějiny české literatury od počátků k dnešku*, Praha, NLN 2004, s. 734–739

Janoušek, Pavel et al.: Poezie jako výraz oficiální ideologie, in *Dějiny české literatury 1945–1989*, II. díl, Praha, ÚČL AV ČR 2007, s. 179–204, dostupné online: https://edicee.ucl.cas.cz/images/data/dejiny/dcl_1945-1989/II/dejiny_II_celek.pdf?fbclid=IwAR3u50YpiiWNxQr9lwi-0nZM6-Lojw5GU9fqxacl40qJTbCYT5R6Holdls

Štern, Jan: Zběhnutí od praporu, in *Tvar* 1948, č. 25, s. 496–497, dostupné online: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvorba>

Štoll, Ladislav: *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*, Praha, Orbis 1950, dostupné online: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/zdejin/2/stoll-1.pdf>

Metodická poznámka

Dílna je založena na práci s výňatkem z Kolářova deníku, v němž reflektuje dění na sjezdu Svazu spisovatelů začátkem roku 1950. Předpokládá základní znalost dění v české literatuře v meziválečném období, resp. znalost událostí roku 1948. Prostřednictvím dílny se studenti a studentky seznámí především s dobovým kontextem a atmosférou doby, v níž zápisky vznikaly. Vhodným doplněním může být práce s Nezvalovými verši z různých období jeho tvorby, ale také konfrontace Šternova pamfletu *Zběhnutí od praporu* s v něm jmenovanými básněmi Jiřího Koláře. Argumentační úroveň a rozdíly v použitých jazykových prostředcích se vyjeví při srovnávání *Třiceti let bojů za českou socialistickou poezii* a Kolářova zápisku. Hloubka, do níž se učitel se svými studenty pustí, záleží na jeho koncepci literární výchovy.

**Jiří Kolář:
Prometheova játra
(1950)**

Jakub Říha

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Praha 2017

Semináře České knihnice přináší komentáře k jednotlivým svazkům vydaným v *ČK*. Jsou určeny studentům vysokoškolských a středoškolských literárních seminářů, resp. jejich vyučujícím. Komentáře, jejichž rozsah je mezi 10 a 20 stranami, jsou založeny na rozboru konkrétních textů pocházejících obvykle z uceleného souboru (tj. jedné sbírky, jednoho dramatu apod.). Struktura *Seminářů* kopíruje strukturu ústní maturitní zkoušky z češtiny (literárněhistorický kontext díla, literární žánr, kompozice, témata, čas a prostor, vypravěč / básnický subjekt, jazyk, styl a básnické prostředky).

Semináře navazují na publikace *Rozumět literatuře*, *Česká literatura 1945–1970*, *Český Parnas* nebo *Slovník básnických knih* vzešlé z Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Chtějí poskytnout výchozí materiál k dalšímu zpracování (konkrétní vyučovací hodina, seminární práce apod.).

Semináře jsou posuzovány dvěma lektory (teoretikem a praktikem) a redakčně zpracovány.